

Голові Разової спеціалізованої
вченої ради
Херсонського державного університету
доктору філологічних наук, професорові
Олексенку Володимирі Павловичу
(м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента,

доцента кафедри української мови

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Стефурак Роксолани Іванівни

на дисертаційну роботу Мандич Тамари Михайлівни

«Лексико-семантична вербалізація концептосфери *спорт*

у сучасному медійному просторі»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

зі спеціальності 035 «Філологія»

Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційної праці полягає в тому, що сьогодні в українському мовознавстві немає комплексного дослідження концептосфери *СПОРТ*, зокрема її тропейчних вербалізаторів: метафори, метонімії, епітета, перифрази, фразеологічної одиниці мовлення, яка маркована метафоричністю. Укладена картотека сучасного ословлення концептосфери *СПОРТ* свідчить про вторинну семантизацію її вербалізаторів. «Ілюстративну базу склали 685 трансляцій із 21.06.1992 р. до 22.04.2023 р., проведених різними медіаресурсами... Ураховуючи, що середня тривалість спортивної трансляції становить 90 хвилин, проаналізовано мовний супровід близько 1027 годин ефірного часу» (с. 5), що є потужною й актуальною на сучасному етапі розвитку мови базою ословлення концептосфери *СПОРТ*. Досліджувані вербалізатори концептосфери *СПОРТ* (метафора, метонімія, перифраз, порівняння, фразеологічна одиниця) є доміантними структурними елементами лексико-семантичного рівня коментаторського мовлення,

продукованого спортивними журналістами у форматі прямої телевізійної, онлайнної чи текстової трансляції. Саме тому їх вивчення є актуальним і необхідним в українському мовознавстві. Результати дослідження лексико-семантичної вербалізації концептосфери *СПОРТ* у сучасному медійному просторі (моделі метафор) демонструють формули асоціативно-образних перетинів у семантиці номінативної одиниці, розкривають потенціал слова до розширення його плану змісту, що, без сумніву, сьогодні є **актуальним** аспектом мовознавчих студій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. «Дисертацію виконано з 2019 до 2022 рр. у межах ініціативної науково-дослідної теми «Закономірності розвитку української мови і практика мовної діяльності» кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету (шифр державної реєстрації – 0117U001731) і у 2023 р. в межах ініціативної науково-дослідної теми «Сучасний мовно-літературний та масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи» (шифр державної реєстрації – 0123U102953). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Херсонського державного університету (протокол № 6 від 12 грудня 2019 року)» (с. 19).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та достовірність їх. Безапеляційна актуальність теми дисертаційної праці детермінує мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, які, на нашу думку, сформульовані чітко. Вони логічно й переконливо структурують концепцію здійсненого наукового аналізу вербалізації концептосфери *СПОРТ* у сучасному медійному просторі. Дослідниця описала лексико-семантичний рівень мови спортивного коментаря, зафіксувала в словнику й класифікувала в роботі вербалізатори концептосфери *СПОРТ*, побудувала моделі метафор, реконструйовані в результаті семантичного аналізу вербалізаторів концептосфери *СПОРТ* у спортивних коментарях, схарактеризувала семантику та виявила функції фразеологізмів у коментаторському мовленні. Для якісного виконання всіх завдань, задекларованих у роботі, дослідниця обрала належну теоретичну базу

«(І. Боднар, 2019; Н. Вдовиченко, 2015; К. Голобородько, 2002; А. Загнітко, 2010; М. Калашникова, 2021; О. Коляденко, 2013; Ю. Любавська, 2018; О. Маркова, 21 2018; А. Мартинюк, 2012; С. Мартінек, 2019; М. Полужин, 2015; О. Селіванова, 2006; І. Серебрянська, 2019), теорії концептуальної метафори (G. Lakoff, M. Johnson, 1980) і метафоричному переосмисленню спорту (M. Lewandowski, 2012 a; I. Raffaelli, D. Katunar, 2016; A. Ross, D. Rivers, 2019; M. J. P. Sanz, 2005; S. Quintero, 2019; J. Wiliński, 2014), аналізу лінгвостилістичного потенціалу лексичних і фразеологічних одиниць (О. Винник, 2007; Т. Євтушина, 2005; Т. Єщенко, 2010; Л. Кравець, 2010, 2014; О. Левченко, 2007; М. Навальна, 2009; А. Овсієнко, 2023), жанровим і мовним особливостям медійних текстів (І. Богданова, 2016; А. Гусєв, 2016; З. Дмитровський, 2009; А. Капелюшний, 2011; М. Стівенс, 2008)» (с. 20 - 21).

Дисертантка вправно використала в роботі різноманітні методи дослідження, необхідні для виконання завдань дослідження й досягнення мети наукової праці: **«описовий метод**, необхідний для характеристики лінгвальних і екстралінгвальних особливостей спортивного медійного простору, зокрема жанру спортивного коментаря та мовних одиниць, що вербалізують концептосферу *СПОРТ* у ньому; метод вибірки, що уможливив виявлення та фіксування вербалізаторів концептосфери *СПОРТ* в усних та письмових спортивних коментарях; **семантичний і контекстуальний аналіз**, за допомогою яких визначено лексико-семантичні процеси та з'ясовано зміну значень мовних одиниць у спортивному медійному просторі; **метафоричне моделювання**, що сприяло систематизації найпродуктивнішого засобу вторинної номінації та аналізу механізму зрушення семантики номінативних одиниць від сфери-джерела до сфери-цілі; статистичний метод – для визначення кількісного співвідношення вербалізаторів, що ілюструє тенденційність виявлених лексико-семантичних процесів; узагальнення, що дозволило сформулювати підсумкові положення» (с. 21 - 22).

Результати дисертаційного дослідження чіткі, переконливі, **аргументовані**, вони логічно відповідають завданням, задекларованим у Вступі, та корелюють із поставленою метою наукової роботи. **Обґрунтованість**

наукових положень дисертаційної праці підтверджує належна апробація положень роботи у 12 друкованих працях (4 статті – у фахових виданнях України, що входять до категорії Б; 1 стаття – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз; 1 словник (Мандич Т. Словник коментаторського мовлення: 1000 слів. Херсон: Вид-во Херсонського державного університету. 2020. 112 с.); 1 розділ колективної монографії; 4 публікації в інших виданнях України; 1 публікація в інших закордонних виданнях, що відображають результати дослідження. Наведені факти дозволяють засвідчити **високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій**, сформульованих у дисертації, та достовірність результатів наукової роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що «змістовий центр спортивного медійного простору запропоновано розглядати як концептосферу *СПОРТ*, структуру якої складають концепти різних видів спорту, а засоби вторинної номінації – метафори, метонімії, перифрази, порівняння та фразеологізми – як вербалізатори цієї концептосфери в мовленні спортивних коментаторів. Уперше на матеріалі телевізійних, онлайн-ових і текстових прямих трансляцій виявлено, зафіксовано та систематизовано 1211 мовних одиниць, що поповнюють словниковий склад сучасної української мови новими або видозміненими лексичними значеннями. Крім того, з'ясовано характер семантичного розвитку лексики у спортивних коментарях, а саме тенденцію до метафоризації, метонімізації, перефразування, розвитку контекстуальної синонімії та полісемії, адаптації фразеологізмів до спортивного контексту з поодинокую трансформацією їх структури. Уперше укладено «Словник коментаторського мовлення» (2020) із 1000 мовних одиниць у реєстрі як спробу закріпити та проілюструвати результати лексико-семантичних змін у спортивному медійному просторі» (с. 22).

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення дисертації полягає в тому, що її наукові досягнення можуть бути використані у процесі викладання кількох освітніх компонент: «Сучасна українська літературна мова (розділ «Лексикологія. Фразеологія»)), «Стилістика

української мови», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Спортивна журналістика», «Комунікативна лінгвістика» та ін.

Структура дисертаційної праці. У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ СПОРТ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ» дисертантка описала концептуалізацію спортивної сфери в мисленнєво-мовленнєвій діяльності, проаналізувала спортивний коментар як площину вербалізації концептосфери *СПОРТ*, визначила лексичні засоби її вербалізації. У цьому сегменті праці систематизовано наукові розвідки, присвячені осмисленню змісту понять і суджень про спорт як концептосферу, яка локалізує концепти різних видів спорту. У розділі описано різноспроможність лексичних конструктів до образної вербалізації, що зумовлено характером змагань та специфікою трансляції. Позитивної оцінки, на нашу думку, заслуговує лінгвістичний аналіз усних і письмових коментарів, що є типовими в телевізійному та онлайн-овому ефірах, на сторінках вебсайтів. Така всеохопність матеріалу, його якісний науковий аналіз дав підстави дисертантці встановити, «що технічні особливості трансляції, її структура, змістове наповнення та мовне оформлення зазначених різновидів коментаря мають відмінності, що відбито на кількісному та якісному складах вербалізаторів концептосфери *СПОРТ*. Характеристику чинників, що впливають на якість медіаконтенту та мовлення коментаторів, доповнено оглядом жанрових вимог до коментаря, зокрема спортивного, та особливостей розвитку спортивної журналістики в Україні періоду останніх десятиліть» (с. 4).

Другий розділ «МЕТАФОРИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ *СПОРТ* В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ І ТЕКСТОВИХ ТРАНСЛЯЦІЯХ» дослідниця присвятила дослідженню концептосфери «спорт» у тропеїчній площині мовлення аудіовізуальних трансляцій та текстових сегментів, що зумовило глибину й усеохопність аналізу, оскільки зазвичай дослідники працюють із надрукованим матеріалом, а живе мовлення, доповнене екстралінгвальними факторами комунікації, має розгалужену вербальну сітку, що складається з лексем, які в контексті мовлення набувають вторинної семантизації, зокрема стають будівельним матеріалом метафоричних конструктів. Тому вважаємо, що

зібраний у словнику і проаналізований у дисертаційній роботі матеріал є вагомим внеском у лексичний фонд української мови. У цій частині наукової роботи дослідниця виокремила такі метафоричні моделі: «**1 антропоморфна** модель (спорт – людина), **4 артефактні** моделі (спорт – будівництво, спорт – техніка, спорт – транспорт, спорт – 5 предмет), **15 соціоморфних** моделей (спорт – війна, спорт – економіка, спорт – змагання, спорт – історія, спорт – кримінал, спорт – кулінарія, спорт – мистецтво, спорт – надзвичайні ситуації, спорт – освіта, спорт – побут, спорт – політика, спорт – професії, спорт – релігія, спорт – розваги, спорт – соціум), **9 природоморфних** моделей (спорт – клімат, спорт – комахи, спорт – космос, спорт – природні об'єкти, спорт – птахи, спорт – рослини, спорт – тварини, спорт – фізика, спорт – хімія)... У низці багатокomпонентних метафоричних моделей запропоновано розглядати фрейми та слоти. У дисертації подано 1008 метафор (83,23 %), серед яких 273 (27,1 %) – антропоморфні, 124 (12,3 %) – артефактні, 496 (49,2 %) – соціоморфні, 91 (9,02 %) – природоморфні, 24 (2,38 %) – синестезійні» (с. 5). Вважаємо, що найбільш кількісну групу вербалізаторів концептосфери *СПОРТ* проаналізовано на високому теоретико-методологічному рівні.

У **третьому** розділі «ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ СПОРТ» авторка довела, що перифрази, метонімії, порівняння є образними назвами спортивних реалій, які оригінально вербалізують концептосферу *СПОРТ*, а також дослідила **змістотвірну й оцінну функції фразеологізмів** у спортивному коментарі. У цій частині роботи заслуговує схвалення встановлення авторкою типових «параметрів для виявлення схожості під час метонімічного перенесення або творення другої назви (перифрази) – кольори, клубна символіка, географічна належність, національні ознаки, форма, матеріал чи функціональна подібність» (с. 6). У роботі акцентовано на багатокomпонентних порівняльних конструкціях, що демонструють розгорнуту думку коментатора, який протягом обмеженого ефірного має донести максимум інформації, тому й буде виражальні образні конструкції мовлення. Позитивом у роботі вважаємо визначення функціонального навантаження вербалізаторів концептосфери *СПОРТ*, зокрема фразеологізмів, що, крім образного компонента значення, часто ілюструють

ментальні конотативи, тобто максимально наближають спортивний дискурс до української мовної картини світу. Дисертантка з'ясувала, що фразеологічні одиниці є доречними в коментаторському мовленні при оцінюванні епізодів, етапів чи результатів змагання, а також характеристиці спортсменів, їхніх професійних дій тощо. Вважаємо, що лінгвістичний аналіз мовленнєвого матеріалу цього розділу фаховий і переконливий, що вказує на високий науковий рівень його авторки.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації та опублікованих статей і тез свідчить про дотримання авторкою вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної праці:

1. Аналізуючи структуру роботи, відзначаємо її як таку, що відповідає меті, завданням і картотеці, ретельно зібраній і зафіксованій в авторській лексикографічній праці. У першому розділі описано теоретичні засади дослідження концептосфери *СПОРТ* у сучасному медійному просторі, у другому – досліджено її метафоричну вербалізацію (тобто тропеїчну), а в третьому – задекларовано аналіз власне лексико-фразеологічних засобів ословлення концептосфери *СПОРТ*. Проте у третій розділ включено аналіз не тільки лексичних (перифраза зазвичай еквівалентна слову) і фразеологічних вербалізаторів спортивного дискурсу, а й тропеїчних, наприклад, метонімії (параграф 3.1) чи порівняння (параграф 3.2). Виникає питання: чи не варто було в окремому розділі (наприклад, другому) описати тропеїчний потенціал вербалізаторів концептосфери *СПОРТ*?
2. У другому розділі авторкою чітко визначено і якісно описано метафоричні моделі, які репрезентують новизну дисертаційного дослідження, проте окремі приклади, на нашу думку, є синкретичними, тобто можуть входити в різні слоти. Так, слот **хвороби і летальний стан** у дисертації представляє метафора ***беззубий удар: Абсолютно беззубий удар по центру*** (MEGOGO Футбол 1, 10.04.2022, «Реймс»–«Ренн»). На нашу думку, ця метафора може описувати й інший слот, наприклад, **анатомія**, до якого в роботі на с. 72 наведено подібні за структурою метафоричні одиниці:

головний мозок (СКМ, 2020, с.9), *мозковий центр* (СКМ, 2020, с.14) та ін. *Беззубий удар* у футбольному дискурсі кваліфікують як *такий, що не несе загрози противнику*. Можливо, ширший контекст коментаторських сегментів дозволив би глибше дешифрування метафори, проте, зважаючи на ліміт обсягу наукової праці, авторка не завжди могла навести в ній повні сегменти коментаторського мовлення.

3. Метафора *два поверхи* представляє слот **розташування спортсменів або знарядь змагання** (*В два поверхи відпрацював завершення раунду Девін Хейні* (MEGOGO, 16.10.2022, Хейні–Камбосос)), а метафора *другий поверх* (*К'елліні виграє другий поверх* (ТРК «Україна», 11.07.2021, Італія–Англія)) «обслуговує» слот **виконання прийомів і результат дій**. У наведених контекстах, на нашу думку, в обох випадках описано **виконання прийомів і результат дій**, про що свідчать лексеми «*відпрацював*» і «*виграє*». Перший приклад описує професійну діяльність боксера Девіда Хейні, а метафорична конструкція *відпрацював у два поверхи* в боксі означає *нанесення ударів у корпус та голову противника*. Другий сегмент коментаторського мовлення описує дію футболіста *К'елліні*, у якому дієслівна метафора *виграє другий поверх* дешифрується як *якісна і продуктивна гра головою*. Вважаємо, що дисертація збагатилася б, якщо б у ній детальніше було враховано сполучуваність метафоричних вербалізаторів концептосфери *СПОРТ* з іншими словами в контексті.
4. Позитивом у роботі вважаємо аналіз функційного навантаження вербалізаторів концептосфери *СПОРТ* у коментаторському мовленні. Незважаючи на те, що одним із завдань дисертаційної праці є «виявлення функцій метонімії, перифразів, порівнянь і фразеологізмів» (с. 1-20), у роботі, у параграфі 3.3, детально описано лише функції фразеологізмів у спортивному дискурсі, а, наприклад, метафоричні конструкції, яких зафіксовано 1000 одиниць (це 83,6% картотеки), у такому ключі не досліджено. Вважаємо, що дисертація збагатилася б, якщо б у ній був проаналізований функціонал метафор у медійному спортивному мовленні.

Висловлені зауваження і побажання не є принциповими, тому суттєво не впливають на загальну концепцію дослідження й не знецінюють значущості досягнутих результатів.

Загальний висновок. Проаналізувавши дисертаційну роботу та публікації авторки, маємо усі підстави стверджувати, що наукова робота Мандич Тамари Михайлівни «Лексико-семантична вербалізація концептосфери *спорт* у сучасному медійному просторі», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія», є актуальним, завершеним, новаційним, засвідчує аргументованість і достовірність отриманих результатів.

Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка — Мандич Тамара Михайлівна — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри сучасної української мови

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Роксолана СТЕФУРАК

